

Recensie

Floor van Renssen, *'Lezer, er zijn ook Belgen!' Interactie tussen de Nederlandse en de Vlaamse literatuur via literaire kritiek en uitgeverij (1980-1995)*. Nijmegen: s.n., 2011. ISBN 978-94-9121134-8.

Het afgelopen decennium werd aan de universiteiten van Leuven (2005-2008) en Nijmegen (2005-2010) een VNC-project uitgevoerd waarin de interactie tussen Nederlandse en Vlaamse literatuur werd bestudeerd: *Wisselende verhoudingen in het literaire systeem. Een systeemtheoretisch onderzoek van de receptie van Vlaamse literatuur in de Nederlandse literaire kritiek en van Nederlandse literatuur in de Vlaamse literaire kritiek tussen 1980 en 1995*. Onder begeleiding van respectievelijk Hugo Brems en Anja de Feijter namen twee promovendi de receptie van Vlaamse literatuur in de Nederlandse literaire kritiek en van Nederlandse literatuur in de Vlaamse kritiek onder de loep. Het proefschrift van de Belgische onderzoeker Ben Van Humbeeck werd onder de titel *Het karakter van mythen. Een onderzoek naar de literaire relaties tussen Vlaanderen en Nederland (1980-1994)*, te Leuven verdedigd in de zomer van 2009, dat van Floor van Renssen op 6 juni 2011 te Nijmegen. Helaas verscheen geen van

beide boeken in een handelseditie, maar het boek van Van Renssen is gelukkig wel digitaal raadpleegbaar via het internet (repository.ubn.ru.nl).

Van Renssens studie vertrekt vanuit een specifieke vraagstelling: klopt de hypothese die Hugo Brems in 1998 op basis van steekproefgewijs onderzoek verwoordde dat Vlaamse auteurs in deze periode doordat ze in toenemende mate bij Nederlandse uitgeverijen publiceerden en in Nederlandse dag- en weekbladen werden besproken een steeds centralere positie gingen innemen in het Nederlandse literaire systeem? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, formuleert Van Renssen haar in systeemtheoretische termen. Meer bepaald maakt ze daarbij gebruik van inzichten van Itamar Even-Zohar en van onder meer Els Andringa's voorstellen om een belangrijk aspect van die systeemtheorie – het repertoirebegrip – scherper te stellen en te operationaliseren.

Vertrekkende vanuit de aanname dat het Nederlandstalige literaire systeem uit twee subsystemen bestaat – het Nederlandse en het Vlaamse – stelt Van Renssen zich de vraag hoe deze beide subsystemen zich tot elkaar verhouden en hoe hun interactie zich heeft ontwik-

keld. Objecten van onderzoek vormen daarbij de instituties die in Brems' hypothese genoemd worden: enerzijds een aspect van de productie van literatuur (de uitgeverij) en anderzijds een aspect van de receptie ervan (de literaire kritiek over Vlaamse literatuur in acht toonaangevende Nederlandse dag- en weekbladen – waaronder, terloops, géén populaire kranten). Voor het in kaart brengen van de situatie in het uitgeversbedrijf werd gebruikgemaakt van eerder onderzoek (o.a. De Glas 1998 en Van Rees e.a. 2006), van getuigenissen van en interviews met mensen uit die wereld én van een door de twee bij het VNC-project betrokken onderzoekers samengestelde database van alle publicaties op het terrein van Vlaamse literatuur in de onderzochte periode. Het totale corpus voor het onderzoek naar de receptie, verzameld met behulp van Literom en systematisch aangevuld, omvat 1441 artikelen, die in drie subperiodes worden onderverdeeld. Wie met zoveel materiaal aan de slag gaat, is aangewezen op een kwantitatief onderzoek, wat Van Renssen dan ook doet in haar eerste deel. Neemt de aandacht van de Nederlandse literaire kritiek inderdaad toe? Ja, en dat zowel in omvang als in diversiteit (ook debutanten en vrouwen komen vaker aan bod). In de tweede periode is de aandacht het grootst, waarbij het opvallend is dat de Vlaamse literatuur als aparte categorie wordt behandeld en negatiever beoordeeld. In de derde periode neemt de aandacht af, maar de beoordeling wordt positiever en de Vlaamse literatuur wordt meer beschouwd als een onderdeel van de eigen literatuur in plaats van als een buitenstaand gegeven. Publiceerden Vlaamse

auteurs almaar vaker bij Nederlandse uitgevers? Ja, maar dat gebeurt later dan doorgaans aangenomen wordt: pas vanaf het eind van de jaren '80. Opvallend daarbij, aldus Van Renssen, is dat de literaire kritiek de uitgeverswereld zowel volgde als begeleidde: naarmate de Vlaamse auteurs bij de meer prestigieuze Nederlandse uitgevers terecht kwamen, werd de kritiek positiever, wat ervoor zorgde dat de belangstelling van die uitgevers nog extra toenam. De instituties hebben elkaar dus versterkt – processen van productie en receptie beïnvloeden elkaar wederzijds.

In het laatste hoofdstuk van haar eerste deel analyseert Van Renssen ten slotte het repertoire van de Nederlandse critici als ze het over Vlaamse literatuur hebben: hoe ziet dat referentiekader eruit, en zijn er veranderingen aan te wijzen? Deze vraag stelt zij zich om uitspraken te kunnen doen over de verhouding tussen het Nederlandse en het Vlaamse subsysteem: door aan te nemen dat het repertoire een definiërende factor is van het subsysteem, kunnen veranderingen binnen dat repertoire iets laten zien van een zich wijzigende verhouding tussen beide subsystemen. Van Renssen spitst zich toe op de *mentions* in de teksten – wanneer worden welke auteurs genoemd in recensies? – en doet een aantal vaststellingen. Ten eerste merkt zij op dat de Nederlandse literaire critici een ander referentiekader hanteren bij hun bespreking van Nederlandse en Vlaamse werken: Vlaamse werken worden vaker verbonden met Vlaamse *mentions* dan Nederlandse werken, zeker als het proza betreft, want in poëzie-recensies komen verhoudingsgewijs meer Nederlandse *mentions* voor. Daar-

naast stelt zij vast dat het aantal Vlaamse *mentions* naar verhouding weliswaar afneemt gaandeweg, maar dat het tevens breder wordt: ook auteurs van meer recente datum komen aan bod. Eén en ander blijkt van periode tot periode te verschillen: de aandacht voor het specifiek Vlaamse in de context van de werken, die zich in Vlaamse *mentions* vertaalde, neemt af en maakt na 1990 plaats voor een referentiekader met vooral Nederlandse *mentions*. Dat kan erop wijzen dat het Vlaamse subsysteem als minder vreemd wordt beschouwd: het is deel gaan uitmaken van het Nederlandse systeem en kan met dezelfde maatstaven worden beoordeeld.

Door zorgvuldig te tellen, tracht Van Renssen in haar kwantificerende eerste deel bestaande opvattingen te evalueren. Dat is al bijzonder lovenswaardig op zich, want het kwantificeren is een zeer tijdrovende karwei en levert uiteindelijk relatief weinig resultaten op: het theoretische inzicht dat processen van productie, receptie en het repertoire inderdaad samenhangen, ofwel een verfijning/nuancering van Brems' analyse. Dit soort onderzoek, dat helemaal in de onderzoeksstijl te situeren is van onderzoekers als Hugo Verdaasdonk, Suzanne Janssen en Nel van Dijk – brengt de neerlandistiek dichter bij wetenschappelijke idealen van bèta-wetenschappen: ze wordt meetbaar, herhaalbaar, systematisch, exact en lijkt zo minder 'subjectief' – zoals dat dan heet – dan de traditionele hermeneutiek. Het eerste deel van dit proefschrift is er niet op uit om literaire teksten te evalueren, noch te interpreteren, maar wil op een controleerbare manier alle mogelijke factoren te achterhalen die literatuur tot

literatuur maken. De woordkeuze bij het beschrijven van de werkwijze bevestigt deze ambitie bij herhaling. Op pagina 60 schrijft Van Renssen bijvoorbeeld: 'de onderliggende normen en waarden uit het repertoire worden *gereconstrueerd* aan de hand van de selecties, beoordelingen en classificaties van de literaire kritiek' (cursief van mij). 'Gereconstrueerd': dit proefschrift wil de dingen opnieuw de gestalte geven die ze in werkelijkheid hadden.

Op dit 'objectieve' standpunt valt evenwel een en ander af te dingen. De vaststelling op pagina 155-156 dat werk van Vlaamse auteurs bij Vlaamse uitgevers minder vaak wordt besproken in Nederlandse kranten dan werk van Vlaamse auteurs bij Nederlandse uitgevers, bijvoorbeeld, is een objectief feit (mits de materiaalverzameling wel degelijk volledig is), maar daar vervolgens de conclusie aan verbinden dat dat iets zegt over het geringere prestige van die in Vlaanderen uitgegeven Vlaamse literatuur, is een interpretatie: het is immers perfect denkbaar dat heel wat van die werken nooit op de leestafel van Nederlandse critici zijn beland omdat ze dood-eenvoudig nooit werden verstuurd. Een tweede voorbeeld: heeft de vaststelling dat een weekblad als *Elsevier* meer recensies plaatste van Vlaamse literatuur inderdaad te maken met het persoonlijke programma van de vaste criticus Wim Zaal (p. 100)? Zou het niet evengoed denkbaar zijn dat weekbladen een groter internationaal verspreidingsgebied hadden en dus ook Vlaamse abonnees wilde bedienen? Biedt, ten slotte, het tellen van *mentions* wel degelijk een goed meet-instrument om de mate van verwantschap en integratie te bepalen – kunnen

sommige *mentions* niet gewoon een teken van belezenheid zijn?

Het zijn vragen die vanzelf opwellen, en waarvan sommige ook op de openbare verdediging van het proefschrift naar boven kwamen. Ze doelen allemaal op hetzelfde: ook deze studie biedt geen objectief-wetenschappelijke weergave van de werkelijkheid, maar is er een interpretatie van. Van Renssen toont zich meermaals van dit probleem bewust. Op pagina 77 bijvoorbeeld is zij veel voorzichtiger in haar formulering wanneer ze het over de '(re)constructie van het repertoire van de kritiek' heeft, en diezelfde nuancering brengt zij aan op pagina 196: 'In dit hoofdstuk werd een (re)constructie gegeven van het referentiekader dat de Nederlandse kritiek hanteert bij het bespreken van Vlaamse literatuur' (cursieven van mij). Deze in mijn ogen hoogst relevante kwestie wordt echter niet expliciet besproken,

iets wat wel vreemd is, aangezien het proefschrift voor het overige bijzonder zorgvuldig is als het op de theoretische fundering ervan aankomt. Dat zo een omstandige reflectie ontbreekt in deze belangwekkende studie, beschouw ik als een gemis, temeer daar Van Renssen zich in het tweede, 'kwalitatieve' deel van haar proefschrift een uitstekend interpretert toont wanneer zij drie belangrijke gevalstudies (*mentions* van Hugo Claus, van Louis Paul Boon en van Kopland, Kouwenaar, Faverey en Lucebert) grondig uitpluist en van commentaar voorziet. De poging die Van Renssen onderneemt om kwantitatief en kwalitatief onderzoek in één boek samen te brengen, zou er nog intrigerender door zijn geworden.

•> TOM SINTOBIN is universitair docent
*Algemene Cultuurwetenschappen aan de
Radboud Universiteit Nijmegen.*